

Олена ДРАГАН

заступник начальника Департаменту підтримання державного обвинувачення та представництва інтересів громадянина або держави в судах Генеральної прокуратури України, кандидат юридичних наук
dragan_ov@ukr.net

УДК 343.13

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Неодмінною ознакою України як правової держави є наявність компетентного, неупередженого і незалежного суду, рішення якого мають поважатися, є обов'язковими для всіх органів, підприємств, установ, організацій, службових осіб та громадян і підлягають виконанню на всій території України. Вказане положення закріплено у ст. 129-1 Конституції України. Крім того, у ч. 9 ст. 129 Основного Закону України обов'язковість судових рішень віднесено до основних засад судочинства в державі [1].

Одним із правових засобів забезпечення виконання судових рішень є кримінальна відповідальність, встановлена у ст. 382 Кримінального кодексу України (КК України). Суспільна небезпечність вказаного злочину полягає в тому, що його вчинення порушує конституційне положення щодо обов'язковості виконання судових рішень, підриває авторитет органів правосуддя, ущемляє права та законні інтереси громадян і юридичних осіб.

Метою статті є дослідження окремих питань кримінальної відповідальності за невиконання судових рішень, виокремлення проблем законодавчого регулювання у цій сфері, а також формулювання пропозицій щодо їх усунення.

Окреслене питання у своїх наукових працях досліджували такі вчені, як Ю. Александров, В. Борисов, В. Ларічев, С. Максимо-

в, М. Мельник, П. Скобліков, В. Тютюн, В. Тютюгін, Т. Устінов, М. Хавронюк, Є. Четвертаков та інші. Проте у зв'язку зі змінами у законодавстві воно потребує додаткового вивчення.

Законом України від 2 червня 2016 року «Про виконавче провадження» (Закон) [2] примусове виконання рішень покладено на органи державної виконавчої служби (державних виконавців) та у передбачених цим Законом випадках – на приватних виконавців. У статтях 63, 75 Закону встановлено, що у разі невиконання без поважних причин боржником рішення, що зобов'язує його вчинити певні дії, та рішення про поновлення на роботі виконавець вносить постанову про накладення на боржника штрафу. У разі повторного невиконання рішення боржником без поважних причин виконавець накладає на нього штраф у подвійному розмірі та звертається до органів досудового розслідування з повідомленням про вчинення кримінального правопорушення. Відповідно до ст. 76 Закону за наявності ознак кримінального правопорушення в діях особи, яка умисно перешкоджає виконанню рішення чи в інший спосіб порушує вимоги закону про виконавче провадження, виконавець складає акт про порушення і звертається до органів досудового розслідування з повідомленням про вчинення кримінального правопорушення. Тобто законодавець

наділив виконавців повноваженнями ініціювати притягнення винних осіб до відповідальності.

За даними Єдиного звіту про кримінальні правопорушення [3], упродовж 2016 року в Україні розпочато 3609 кримінальних проваджень за ст. 382 КК України (див. табл. 1).

Таблиця 1

Дані Єдиного звіту про кримінальні правопорушення за січень – грудень 2016 року (щодо ст. 382 КК України)	
Обліковано кримінальних правопорушень за звітний період	3609
Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру	73
Направлено до суду з обвинувальним актом	61
Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	3100
Кримінальні правопорушення, у яких на кінець звітного періоду рішення не прийнято	3545

Згідно з ч. 7 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» [4] прокурор під час здійснення представництва при виконанні судових рішень у разі встановлення ознак кримінального правопорушення зобов'язаний здійснити передбачені законом дії щодо порушення відповідного провадження.

Практична діяльність органів прокуратури України свідчить, що вжиття заходів кримінально-правового характеру є ефективним інструментом впливу на стан реального виконання судових рішень. Так, тільки після внесення прокуратурою Київської області відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань за ст. 382 КК України виконано судові рішення про повернення державі землі площею 27,4 га вартістю понад 11 млн грн, яка перебувала у незаконному користуванні суб'єктів господарюван-

ня недержавної форми власності. Загалом упродовж 2016 року після реєстрації органами прокуратури України кримінальних проваджень боржниками виконано судових рішень на суму майже 22 млн гривень.

За даними статистичної звітності за формою № П «Про роботу прокурора» [5], у 2016 році органами прокуратури України розпочато 156 кримінальних проваджень з питань виконання судових рішень (див. табл. 2).

Таблиця 2

Дані про кримінальні провадження з питань виконання судових рішень, розпочаті органами прокуратури у 2016 році під час здійснення представницької діяльності	
Прокуратура	Розпочато кримінальних проваджень
Вінницької області	9
Волинської області	2
Дніпропетровської області	15
Донецької області	17
Житомирської області	7
Закарпатської області	3
Запорізької області	19
Івано-Франківської області	6
Київської області	1
міста Києва	2
Кіровоградської області	6
Луганської області	2
Львівської області	3
Миколаївської області	8
Одеської області	2
Полтавської області	3
Рівненської області	4
Сумської області	2

ОЛЕНА ДРАГАН

Тернопільської області	1
Харківської області	7
Херсонської області	8
Хмельницької області	5
Черкаської області	8
Чернівецької області	2
Чернігівської області	7

Зазначена форма статистичної звітності не містить даних щодо кількості кримінальних проваджень, які направлено до суду. Водночас відповідно до ст. 216 КПК України органи прокуратури не наділені повноваженнями щодо розслідування вказаної категорії проваджень.

Разом з тим, вивчивши наявну інформацію щодо результатів розслідування кримінальних проваджень, які були зареєстровані прокурорами під час здійснення представницької діяльності, встановлено, що із 156 кримінальних проваджень, розпочатих у 2016 році, до суду скеровано лише 11, із них з обвинувальним актом – 6, з угодою між прокурором та обвинуваченим про визнання винуватості (ст. 468 КПК України) – 5, закрито – 19.

Аналіз зареєстрованих органами прокуратури України кримінальних проваджень у цій сфері засвідчив, що переважну більшість кримінальних проваджень розпочато за ст. 382 КК України – 115 (або 80%).

Зокрема, на виконанні одного із відділів державної виконавчої служби у Донецькій області перебувало рішення за позовом прокурора про стягнення із фізичної особи – підприємця заборгованості з внесення плати за тимчасове користування місцями розміщення спеціальної рекламної продукції зовнішньої реклами у розмірі 92 тис. гривень. Моніторингом Державного реєстру речових прав на нерухоме майно встановлено, що боржник на праві власності володіє кількома житловими та нежитловими приміщеннями, а також земельними ділянками у м. Маріуполі. Їй належать п'ять одиниць автотранспорту, які у подальшому державним виконавцем оголошено у розшук. Крім цього, боржник є одним із засновників та керівником двох товариств

з обмеженою відповідальністю, які економічно активні. Незважаючи на це, боржник тривалий час умисно не виконував рішення суду. За вказаним фактом прокуратурою області внесено відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 382 КК України. На стадії досудового розслідування боржником судові рішення виконано у повному обсязі.

Однією з причин невиконання судових рішень є бездіяльність службових осіб державної виконавчої служби. Так, Прокуратурою Дніпропетровської області в січні 2016 року розпочато кримінальне провадження за ст. 367 КК України стосовно службових осіб відділу державної виконавчої служби міського управління юстиції, які, неналежно виконуючи свої службові обов'язки через несумлінне ставлення до них, не забезпечили своєчасне накладення арешту на банківські рахунки суб'єкта господарської діяльності, у зв'язку з чим боржником було проведено 123 операції з перерахування грошових коштів на користь третіх осіб на суму понад 3 млн гривень. Вже через місяць після реєстрації цього кримінального провадження судові рішення було виконано боржником у повному обсязі.

Поширеними є факти умисної фальсифікації державними виконавцями матеріалів виконавчих проваджень, поєднаної із службовим зловживанням, для штучного підвищення кількості завершених виконавчих проваджень з причин відсутності у боржників майна, на яке може бути звернуто стягнення. У лютому 2016 року Генеральною прокуратурою України розпочато кримінальне провадження за ст. 366 КК України за фактом внесення службовими особами відділу примусового виконання рішень за відомо неправдивих відомостей про відсутність майна у боржника до постанови про повернення виконавчого документа, виданого у справі за позовом органів прокуратури про стягнення з ТОВ на користь державного банку понад 130 млн гривень. При цьому під час вивчення вказаного виконавчого провадження встановлено, що у власності боржника перебувають об'єкти нерухомості, про що було відомо державному виконавцю.

Прокурори виявляють кримінальні правопорушення і в діях інших учасників виконавчого провадження, зокрема експертів. Так, однією з місцевих прокуратур Черкаської області у травні 2016 року розпочато кримінальне провадження за ст. 384 КК України стосовно посадових осіб експертної установи, які значно занизили вартість транспортних засобів при їх оцінюванні у виконавчому провадженні та склали неправдивий звіт оцінювача. Слідство у справі триває.

Аналіз судової практики у кримінальних провадженнях про злочини, передбачені ст. 382 КК України, які були зареєстровані органами прокуратури, засвідчив, що суди при постановленні вироків вказують на необхідність доведення умислу щодо вчинюваних дій (бездіяльності), направлених на ухилення або протидію (перешкоджання) виконанню судового рішення та, відповідно, законних вимог державного виконавця.

Не менш важливою є необхідність встановлювати та доводити наявність у суб'єкта реальної можливості виконати судові рішення. Так, у вирокі Довгинцівського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області (справа № 211/4311/16-к, провадження № 1-кп/211/458/16), ухваленим на підставі угоди про визнання винуватості, встановлено, що на порушення вимог Конституції України та законів України громадянка Т., будучи головою ЖБК та зобов'язаною виконувати судові рішення, достовірно знаючи про арешт рахунків ЖБК, заборону та кримінальну відповідальність за відкриття нових рахунків у банках, маючи реальну можливість виконати рішення суду, з метою їх невиконання, діючи умисно, відкрила нові банківські рахунки, через які здійснила видатки на загальну суму 258 тис. грн. Т. засуджено за ч. 2 ст. 382 КК України з призначенням узгодженого строками покарання.

Разом із тим в угоді про визнання винуватості, укладеній між прокурором та підозрюваною Т., яку затверджено вирокі суду, відсутні будь-які умови, що визначали б порядок відшкодування шкоди, спричиненої державі невиконанням судового рішення. Внаслідок чого судові рішення за позовом прокурора про стягнення з Т. понад

700 тис. грн, що було підставою для реєстрації вказаного кримінального провадження, залишилося невиконаним.

Аналогічна ситуація і в інших кримінальних провадженнях, у яких ухвалено вирокі на підставі угод між прокурором та обвинуваченими про визнання винуватості, у яких судові рішення не були виконані.

Вважаємо, що за таких обставин угоди у кримінальних провадженнях цієї категорії доцільно укладати лише у разі повного і реального виконання підозрюваним або обвинуваченим судового рішення за позовом прокурора, за умисне невиконання якого він притягується до кримінальної відповідальності. Це питання потребує врегулювання шляхом внесення відповідних змін до законодавства.

Водночас вважаємо, що для спонукання суб'єкта до усунення наслідків своєї протиправної поведінки доцільно розглянути питання щодо запровадження у ст. 382 КК України механізму звільнення від кримінальної відповідальності за спеціальними підставами, як це передбачено, наприклад, у ч. 4 ст. 212 КК України (особа, яка до притягнення до кримінальної відповідальності (до повідомлення про підозру) сплатила податки, від сплати яких ухилялася, звільняється від кримінальної відповідальності). Тоді необхідність в укладенні угод зникне, а рішення на користь держави будуть виконані.

Предметом злочину за ч.ч. 1–3 ст. 382 КК України є судовий акт органів правосуддя (рішення, вирок, ухвала, постанова), який:

- а) постановлений судом будь-якої юрисдикції (загальної чи спеціалізованої);
- б) постановлений судом будь-якої інстанції (першої, апеляційної чи касаційної);
- в) постановлений судом із будь-якої категорії судових справ (цивільних, господарських, адміністративних, кримінальних);
- г) набрав законної сили.

Предметом злочину, передбаченого ч. 4 ст. 382 КК України, є судовий акт не органів правосуддя України, а рішення Європейського суду з прав людини [6].

Згідно з диспозицією вказаної норми (ст. 382 КК України) кримінальна відповідальність за умисне невиконання усіх без

винятку видів судових рішень настає за умови набрання цими рішеннями законної сили. Відповідне законодавче положення цілком обґрунтоване, оскільки судове рішення, що не набрало законної сили, не вважається остаточним і може бути змінено [7].

Разом з тим відповідно до ст. 319 Цивільного процесуального кодексу України (ЦПК України) рішення або ухвала апеляційного суду набирають законної сили з моменту їх проголошення, однак можуть бути змінені судом касаційної інстанції у порядку ст. 336 цього Кодексу [8]. Крім того, у встановлених законом випадках судові рішення до набрання ними законної сили підлягають негайному виконанню або допускаються до негайного виконання судом. Зокрема, згідно зі ст. 367 ЦПК України суд допускає негайне виконання рішень у справах про: стягнення аліментів – у межах суми платежу за один місяць; присудження працівникові виплати заробітної плати, але не більше ніж за один місяць; відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, – у межах суми стягнення за один місяць; поновлення на роботі незаконно звільненого або переведеного на іншу роботу працівника; відібрання дитини і повернення її тому, з ким вона проживала, тощо. Такі рішення виконуються у примусовому порядку, встановленому для виконання судових рішень, що набрали законної сили. Водночас у разі їх невиконання особа, яка відповідно до поновлень повинна була вчинити дії на виконання судового рішення, не несе кримінальної відповідальності, встановленої

ст. 382 КК України, за якою відповідальність настає лише за невиконання рішень, що набрали законної сили. Вказані прогалини в законі надають можливість суб'єктам не виконувати судове рішення та уникати за це відповідальності.

Вважаємо, що зазначену проблему можна вирішити шляхом внесення до ч. 1 ст. 382 КК України змін. А саме: після слів «Умисне невиконання вироку, рішення, ухвали, постанови суду, що набрали законної сили...» та перед словами «...або перешкодження їх виконанню...» додати слова «...чи підлягають негайному виконанню».

На користь цього свідчить і міжнародний досвід інших країн. Наприклад, у кримінальних кодексах таких країн, як Республіка Молдова (ст. 320), Республіка Узбекистан (ст. 232), Латвійська Республіка (ст. 296), Литовська Республіка (ст.ст. 231, 245), Франція (ст. 314-7), Китайська Народна Республіка (ст. 313) встановлюється відповідальність за невиконання судового рішення без зазначення в диспозитивній частині норми про вступ рішення суду в законну силу. В нормах КК Грузії містяться посилання як на судове рішення (ст. 377-2), так і на судове рішення, яке набрало законної сили (ст. 381). Вдало викладена ст. 176-2 Кримінального кодексу Естонської Республіки, в якій встановлено відповідальність за умисне невиконання звернутого до виконання вироку або рішення суду [9].

Підводячи підсумки, зазначимо, що питання кримінальної відповідальності за невиконання судових рішень і зазначені у цій статті проблеми потребують подальшого опрацювання та вирішення.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року (з наступними змінами) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про виконавче провадження: Закон України від 2 червня 2016 року №1404-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T161404.html
3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень – грудень 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>
4. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 2–3. – Ст. 12.
5. Статистична інформація про роботу прокурора у 2016 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>
6. Злочини проти правосуддя: навч. посіб. / за заг. ред. проф. В. Борисова, проф. В. Тютюгіна. – Х.: Право, 2011. – 155 с.

7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – [9-те вид., переробл. та доп.]. – К.: Юридична думка, 2012. – 1316 с.
8. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40–41, 42. – Ст. 492.
9. *Головчук А.В.* Протидія невиконанню судових рішень вимагає удосконалення законодавчих приписів / В.А. Головчук // *Держава і право.* – 2009. – Вип. 44. – С. 509–515.

Олена ДРАГАН

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Досліджено питання кримінально-правової відповідальності у сфері виконання судових рішень, проблемні аспекти законодавчого регулювання цих питань, а також сформовано пропозиції щодо їх усунення.

Ключові слова: невиконання судового рішення; кримінальна відповідальність; прокурор.

Елена ДРАГАН

УГОЛОВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА НЕИСПОЛНЕНИЕ СУДЕБНЫХ РЕШЕНИЙ: ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ

Исследованы вопросы уголовно-правовой ответственности в сфере исполнения судебных решений, проблемные аспекты законодательного регулирования этих вопросов, а также сформированы предложения относительно их устранения.

Ключевые слова: неисполнение судебного решения; уголовная ответственность; прокурор.

Olena DRAGAN

THE CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR NON-FULFILMENT OF COURT DECISIONS: QUESTION OF THEORY AND PRACTICE

In this article were analyzed the question of criminal responsibility in the field of the execution of court decisions, the problems in accordance with legislation of the execution production, the proposals on the improvement of the current legislation and practices are made.

Keywords: criminal responsibility; non-fulfilment of court decisions; public prosecutor.

